

Torpağın ekoloji cəhətdən münbitliyinin artırılması yolları

Respublikamızda aqsaqqal iqtisadçı alimlərdən biri kimi tanınan Dağıstan Eynal oğlu Yusifov 1942-ci ildə Ermənistanın Qafan rayonunun Gıği kəndində anadan olub. 1958-ci ildə həmin kənd orta məktəbini, 1963-cü ildə isə Qafan rayonunda erməni dilində Dağ-mədən texnikumunu bitirib. 1964-cü ildə ADU-nun geoloji-coğrafiya fakültəsinə qəbul olub, 1969-cu ildə isə həmin fakültəni bitirərək coğrafiya müəllimi və coğrafiyaşünas ixtisasına yiyələnib.

Zəngin həyat yolu keçmiş D.Yusifov 1969-cu ildən AMEA-nın Torpaşünaslıq və Aqrokimya İnstitutunda kiçik elmi işçi vəzifəsində işləmişdir. 1972-1977-ci illərdə aspirantura təhsili almış, 1978-ci ildə müdafiə edərək kənd təsərrüfatı elmləri namizədi adına layiq görülmüşdür. 1979-cu ildə baş elmi işçi vəzifəsinə keçirilmiş, işlədiyi müddətdə dəfələrlə rəhbərlik tərəfindən mükafatlandırılmışdır. 1983-cü ildə institutun elmi şurasının məsləhəti əsasında AMEA-nın Rəyasət Heyətinin nəzdində yaradılmış (KEPS) "Təbii sərvətlər və məhsuldar qüvvələri öyrənən komissiya"da torpaq və bitkiçilik şöbəsinə baş elmi işçi kimi köçürülüb. 1984-cü ildə SSRİ Ali Attestasiya Komitəsi tərəfindən baş elmi işçi diplomuna layiq görülmüşdür. 1989-cu ildə həmin şöbəyə müdir təyin olunub.

Alimin səmərəli elmi fəaliyyəti "Характеристика агрофизических свойств почвы Мильской степи" (1986), "Dağ-mədən istehsalı və ətraf mühitin qorunması" (1988), Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, "Ученые почвоведения и агрохимии в Азербайджане" (1989) şərikli, "Gəncəbasar torpaqlarının su fiziki xassələri" (1991), "Torpaq fizikası" ilk dəfə Azərbaycan dilində (1995) monoqrafiyalarda öz əksini tapmışdır.

1990-2015-ci illərdə bir sıra universitetlərdə Dağıstan Yusifov kənd təsərrüfatı üzrə fəlsəfə doktoru kimi çalışmışdır. Elm və Təhsil Mərkəzi, Təfəkkür universitetinin professorudur.

D.Yusifov hazırda AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun "Regional inkişaf və təbii sərvətlərdən istifadə problemləri" şöbəsində çalışır. İşlədiyi müddətdə 2 dərs vəsaitinin, 3 monoqrafiyanın müəllifi, 1 monoqrafiyanın elmi redaktoru, 6 monoqrafiyada kollektiv üzvü kimi fəsillərin iştirakçısı olub, 7 fənn üzrə proqram tərtib edib, 165 elmi məqalənin müəllifidir.

Alim torpağın ekoloji cəhətdən münbitliyinin artırılması yollarından danışarkən müxbirimizə demişdir:

- İnsanlar bütün həyatı boyu təbiətin yaratdığı nemətlərin istehsalçısı olmuş və onun yeraltı, yerüstü sərvətlərindən bəhrələnmişdir. Hazırda elə bir tarixi dövr gəlib çatmışdır ki, kimliyindən asılı olmayaraq torpağı göz bəbəyi kimi qorumaq və onun məhsuldarlığını artırmaq hamıdan çox ciddi şəkildə tələb olunur. Torpağın bir qarışının da korlanmasına biganə qalmamalı, bunu cəmiyyətə və insan həyatına qarşı cinayət kimi qiymətləndirmək lazımdır.

Hazırda insanlar dünyada yeraltı və yerüstü sərvətlərdən geniş istifadə edirlər. Nəticədə isə təbiət öz ekoloji mühitini xeyli dəyişir və çirklənməyə məruz qalır. Əvvəllər səliqə-sahmanlı görünən ərazilər müxtəlif səbəblər üzündən öz təbii simasını dəyişir. Elə buna görə də təbiətin hər hansı bir səbəbdən korlanmasına, hər bir guşəsinin və yadigar qalan abidəsinin məhv olub aradan çıxmasına bir vətəndaş kimi dözmək olmaz.

Torpağın məhsuldarlığını yüksəltmək üçün sintetik gübrələrdən istifadə olunması haqqında son vaxtlar çox danışılır. Müasir elmin təcrübəsi göstərir ki, sintetik mənşəli gübrələrin həddən artıq tətbiqi torpaq mühitində toksiki (zəhərli) maddələrin toplanmasına, torpağın bioloji fəallığının azalmasına, onun münbitliyinin aşağı düşməsinə səbəb olması ilə yanaşı, həm də insanların, o cümlədən bütün canlıların sağlamlığına mənfi təsir göstərən fəsadları ortaya çıxarır.

Uzunmüddətli statistika məlumatlarına əsasən inkişaf etmiş ölkələrdə sintetik mənşəli gübrələrin həddindən artıq tətbiq olunması nəticəsində minlərlə hektar torpaq sahələri öz münbitliyini itirmiş, bu səbəbdən onlar istehsal dövriyyəsinə çıxarılmış, həmin ölkələrin əhalisi arasında çoxsaylı xəstəliklərə məruz qalan insanlar qeydə alınmışdır. Ümumiyyətlə, ekoloji şəraiti nəzərə alsaq, kənd təsərrüfatında sintetik gübrələrdən və pestisidlərdən imtina olunmalıdır.

- Dağıstan müəllimi, elə isə bəs torpağın münbitliyini hansı yolla artırmaq lazımdır?

- Ekoloji cəhətdən kənd təsərrüfatında torpağın münbitliyini qorumaq və artırmaq üçün bioloji və ekoloji üsullardan istifadə olunması tövsiyə olunur.

Burada əsas məqsəd torpağın bioloji aktivliyini qapalı bioloji dövrəni ilə yüksəltməkdir. Görülən tədbir-

lərin miqdarını artırmaq lazımdır. Belə olduqda biz torpaq canlıları üçün qida mühiti yaratmaqla onların həyat şəraitini təmin etmiş oluruq. Digər tərəfdən torpaqda bioloji mühitin fəal olması, bioloji və biokimyəvi proseslərin normal istiqamətdə getməsi üçün torpağın su fiziki xassələrinin normallaşması ilə əlaqədar kifayət qədər nəmliyin olmasına şərait yaranır.

Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq torpağa üzvi gübrələrin - peyinin, kompostun, yaşıl gübrələrin, sideratların verilməsi və tətbiqi əsas məsələdir. Respublikamızın torpaqlarının münbitliyinə gəldikdə, bu və ya digər səbəblərdən ölkənin bütün regionlarında torpaq münbitliyinin sürətlə azalması, əkin qatının deqradasiyası (latınca deqradatio - azaltma, gəriyə getmək, pisləşmə, keyfiyyətin itməsi, torpaq strukturunun pozulması, mənfi xarakterli kimyəvi xassələri yaranan və nəhayət, onun münbitliyinin itməsinə və keyfiyyətinin pisləşməsinə səbəb olan proses və təsirlərinin nəticəsi kimi başa düşülür), şoranlaşması, eroziya, arın ərazilərdə isə genişmiqyaslı səhrələşmə prosesləri güclənir.

Bu gün ölkəmizdə əkin sahələrinin 70%-i keyfiyyəti pisləşmiş və meliorasiyaya ehtiyacı olan torpaqlardır.

- Bəs inkişaf etmiş ölkələrdə bu məsələ, yəni torpağa münasibət necə tənzimlənir?

- Hazırda bizdən fərqli olaraq dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində torpaq münbitliyinə nəzarət strateji əhəmiyyət kəsb edir. Bu ölkələrdə torpaq münbitliyinin idarə olunması ilə məşğul olan qurumlar ölkə ərazisində torpaqların keyfiyyətini nəzarətdə saxlamaq üçün mütəmadi olaraq vahid elmi-texniki siyasət həyata keçirirlər. Lakin çox təəssüflər olsun ki, respublikamızda "Torpaq Münbitliyi haqqında" qanunun tələblərinə hələ də lazımcına əməl olunmur. Biz hələ də insanların, xüsusilə torpaq istifadəçilərinin psixologiyasında belə bir fikri yarada bilməmişik ki, sağlam qida istehsal etmək üçün ilk növbədə torpağı sağlamlaşdırmaq və onun münbitliyini qorumaq lazımdır.

Torpağı nə yaratmaq, nə də başqa məhsullar kimi istehsal etmək mümkündür, həm də torpağın təbii yolla bərpası üçün uzun vaxt tələb olunur. Torpağın korlanması, onun yararlı sahələrinin sıradan çıxması hamını narahat edən məsələlərdən biridir. Axi, torpaq bərəkət mənbəyidir. Torpaqda insana lazım olan nemətlər yetişir. Hazırda kənd təsərrüfatının intensivləşdirilməsinin əsas mahiyyətini vahid sahədən alınan məhsulun və torpaqların münbitliyinin daima artırılması kimi başa düşmək lazımdır.

Hazırda cəmiyyət öz inkişafının yüksək mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Odur ki, bu sürətli inkişafın tələblərinin ödənilməsində torpaq ehtiyatlarından səmərəli, o cümlədən düzgün istifadə edilməli və eroziyadan mühafizə olunmalıdır. Aparılan uzunmüddətli elmi tədqiqatlar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, eroziyaya uğramış sahələrdə torpaqların münbitliyinin pisləşməsi meşələrə, atmosferin təmizliyinə, su ehtiyatına və s. mənfi təsir göstərir. Hər il min hektarlarla əkin sahəsi eroziyanın təsirindən korlanıb sıradan çıxır.

XXI əsrdə əhalinin həyat səviyyəsinin daha da yaxşılaşdırılması və ərzaq bolluğunun yaradılması məqsədilə 2017-2020-ci ilədək olan dövrdə həyata keçiriləcək mühüm iqtisadi-sosial tədbirlər proqramında torpağın məhsuldarlığı və əkinçilik mədəniyyətinin yüksəldilməsi məsələləri xüsusi yer tutur. Məhz buna görə də ekoloji cəhətdən münbitliyin artırılması, o cümlədən torpağın eroziyası ilə mübarizə çox vacib məsələdir.

**Müəhibəni apardı:
Nəriman CAVADOV,
"Respublika".**